

Ellenőrzés, értékelés, osztályozás tantárgypedagógiai problémái a környezetismeret oktatásának folyamatában

A tanítás-tanulás, ellenőrzés-értékelés, osztályozás, s az ezekkel kapcsolatos izgalmak-gátlások, a tudásszint mérése, a sikerélmény biztosítása a múltban sem látszott, de a mai korszerűnek mondott „rohanó” időszakban sem látszik problémamentes pedagógiai feladatnak. Igen sokan természetesnek tartják ezeket a tantárgypedagógiai problémákat. Súlyukat csak a januári vagy a júniusi osztályozás izgalmas időszakában érzik át igazán nevelők, tanulók, szülők egyaránt. A tanév folyamán ebben az időszakban nő meg az ellenőrzőkönyvek, a bizonyítványok tekintélye, az ezek iránti kíváncsiság.

Elmondhatjuk, hogy az ellenőrzés-értékelés-osztályozás az egyes tantárgyak oktatási folyamatában, az oktatási célok, feladatok mai megfogalmazásában másként szerepelnek, jelentkeznek, mint korábban. Az alsó tagozatos környezetismereti tantárgy célja, feladata, követelményrendszere, teljesítményképes tudás megszerzésére irányul, s ennek elérése érdekében megértett, emlékezetbe vésett ismeretek gyakorlati alkalmazását is megköveteli.

A környezetismereti tárgy tanítása során az ismeretelsajátítás, a fogalmak, szabályok, törvényszerűségek kialakítása, szorosan összefügg a tanulók sokrétű feladatmegoldásával. (Megfigyelések, újságcikkek, képek gyűjtése, tv nézése, rádió, hallgatása, rajzok készítése, kísérletek, gyakorlatok végzése stb.) Ezért a tanulók tudásszintjét, differenciáltan, az oktatási folyamat során adott sokféle feladat és teljesítés figyelembevételével szabad csak egy végleges jegy kiformalása érdekében mérni.

E tárgy megszületését követő időszakban egyik gyermekbetegségként emlegették a tanulók ellenőrzésének, értékelésének problematikáját. Kezdetben igen sok észrevétel, javaslat került felszínre azzal kapcsolatosan, hogy mit értékeljünk, osztályozzunk a környezetismereti órákon?

Mindenekelőtt tudnunk kell, hogy a környezetismereti tárgy tanítás-tanulása folyamatában elengedhetetlen a pedagógus és a tanuló kölcsönös tevékenysége. A tárgy feladatainak, a tantervi anyag feldolgozása módjának, a követelményrendszernek, a természettudományos jellegének, az előrehaladásnak alapfeltétele a kölcsönös visszajelentés a sokrétű információszerzés-nyújtás az ellenőrzés és értékelés.

Sajnos a legtöbb nevelő csak a tananyag elvégzésére összpontosítja figyelmét, de az ellenőrzést, értékelést nem használja fel a tudatos anyagelsajátítás eszközeként. Sokszor ötletszerű rendszertelen az ellenőrzési forma, pedig a teljesítmény, az értékelés az elsajátított anyag minőségére is kihat.

A jó tanító teljesítményt vár s ezért az ellenőrzés során kiváltja és felfogja a tanulóktól érkező információkat. Az így szoktatott tanulók viszont várják a tanító válaszát az ismereteik, tevékenységük értékjelzését, megerősítését vagy a hibás válaszok kijavításával kapcsolatos figyelmeztetéseket. Tehát az ellenőrzés-értékelés olyan visszajelentés, melynek során a tanító munkájának eredményességét és a tanuló teljesítményének szintjét jelzi a továbbhaladáshoz. Jelzi a tanítás-tanulás egységét, határfokát is, mert a tanítás következő lépése mindig az elért eredményhez kapcsolódik. Csak azt ellenőrizhetjük, amit és ahogyan megtanítottunk. A tanulókat tevékenyked-

tető és ennek alapján képességeiket legkedvezőbben kibontakoztató tanítással tehetünk csak eleget a korszerű ellenőrzésnek-értékelésnek.

Ezért törekedni kell a változatos, életszerű, hatékony, jól motivált tananyag-feldolgozásra és ezek során fellelhető feladatok kiadására, ellenőrzési és értékelési formák nyilvántartására. Legyen sokoldalú a tanuló egész személyiségét helyes irányba befolyásoló információs szerzés. Legyen változatos a sokszínű oktatási formákat, módszereket, módszerkombinációkat alkalmazó tanítás is. A változatos, sokszínű tanítási mód ad csak lehetőséget a sokoldalú ellenőrzésre, értékelésre.

A környezetismereti tárgy komplexitásából következik az is, hogy az ellenőrzés és értékelés során a tanulói összteljesítményt mérjük. Adjunk lehetőséget arra, hogy a képességek kibontakoztatása és az ismeretanyag elsajátítása a tanulók sikerélményével párosuljon. Mindent tegyünk meg annak érdekében, hogy a kisgyermek sokrétű munkája (megfigyelése, szóbeli felelete, írásbeli munkája, tudáspróbák, feladatlapok, felmérések, gyűjtemények, a végzett gyakorlat) az igyekezet elismerője is legyen. Komponensként szerepeljenek a végső osztályzat kialakításában, s a pontozás, vagy a jegy világosan tükrözze a tanuló elmaradását, illetve fejlődését, előmenetelét.

A tanuló teljesítményének ez a sokoldalú elemzése teszi lehetővé, hogy már az alsó tagozatban figyelembe kívánjuk venni a tanulók azon diszpozícióit, melynek helyes irányban történő vezetése a tanulók pályaválasztásának megkönnyítését is segíthetik. Kisiskolás korban is feltűnnek a szépen írók, rajzoló, kísérletező, gyakorlati munkát kedvelő, a természettudományos, vagy a humán irányultságú tanulók. A környezetismereti tárgy szinte kínálja ezeket a megfigyelési lehetőségeket.

Ha ezekkel az észrevételekkel adjuk át a felső tagozatnak tanulóinkat, biztosan hozzásegítjük őket a hajlamaikhoz megfelelő szakmák, vagy a továbbtanulási irányultságuk helyes megválasztásához.

A környezetismereti tárgy tanítása során nemcsak az elsődleges természettudományos fogalmak kialakítását végezzük el, hanem az elsajátítás útjára, módjára is szoktatjuk a tanulókat, hiszen a felső tagozatban ismételten találkoznak ezekkel az oktatási formákkal, módszeres eljárásokkal. Így a tanulmányi kirándulással, a megfigyeltetéssel, a feldolgozás formáival, tv-vel, és kísérletekkel kombinált órákkal, gyakorlati foglalkozás óramodelljeivel, a földrajz, élővilág, kémia, fizika, gyakorlati foglalkozás, mezőgazdasági ismeretek felsőtagozatos tárgyak tananyagfeldolgozásai során.

Ezzel a szoktatással, alapozással előkészítjük a felsőtagozatos tárgyakban használatos ellenőrzési, értékelési, osztályozási formákra, lehetőségekre is a tanulókat.

Csak az a nevelő végez tudatos oktató-nevelői munkát, aki nemcsak a környezetismeret tantervi anyagát ismeri, hanem annak természetét, a feldolgozás módját, a tanítás-tanulás egységét, s ebből következtetően az ellenőrzés-értékelés lehetőségét, módját. Csak az ilyen módon végzett oktató-nevelői munka segítheti át a tanulókat az alsó tagozatból a felső tagozat eredményes folytatásába.

Az ellenőrzés-értékelés során, amíg a felső tagozat magasabb szintű követelményeket, feladatokat támaszt, a tanulóival szemben, addig az alsó tagozatos tanulóknak az életkori sajátosságuknak megfelelő feladat pl. egy kísérlet, — a víz három halmazállapotának ok-okozati összefüggésének megfigyeltetése, vagy 3—4 levél felismerése (forma, szín stb. alapján) jelent komoly teljesítményt.

Az ellenőrzés-értékelés csakis a reális és következetes ellenőrző-értékelő munka alapján nyújthat megnyugtató osztályozási eredményt a tanulóknak, szülőnek, tanítóknak egyaránt. Ezért az értékelés során a tanító mondja el véleményét, észrevételét az ellenőrzésre kiadott feladatok teljesítésére vonatkozóan szóban vagy írásban. Mivel ezek az észrevételek jóindulatú figyelmeztetések a hibák kijavítására is, — bizalmat,

bátorítást jelentenek a további előrehaladáshoz. Tehát a tanító, a tanuló tudásszomját, tanulási kedvét a helyes értékeléssel, segítő szándékával, a feleltetés módjával, magatartásával, az izgalom és gátlás folyamatos szabályozásával fokozhatja. Érezni kell a tanulóknak, hogy egy rossz pont vagy jel pl. egy tudáspróba elmarasztaló értékelése nem lehet a végleges osztályzat alapja.

A tanulók megítélésében nem lehetünk elfogultak (sem a jókkal, sem a rosszakkal). A tanuló értékeit a tárgy jellegéből fakadó sokféle feladat teljesítésének információs értékei adják. A jó tanító látja, érzi a tanítványainak tudásgyarapodását, értelmi erőinek fejlődését és ezt az értékelés során kifejezésre is juttatja. Tudnunk kell, hogy nem az osztályzat a tanulás célja, hanem a tanítás-tanulás eredményességét, hatékonyságát is igazoló teljesítményképes tudás megszerzése. Ez viszont helyes feleltetést és helyes feladatkijelölést is igényel.

Az a tanuló, aki a földrajzi ismeretek összefoglaló óráján a Föld felszínével kapcsolatos szöveges tudnivalókat szépen elmondta, sőt a homokasztalon a faluja felszínét (táját) érzékeltetően kiformálta az igazán megérdemli az ötöst.

Helytelen az olyan feleltetés, amikor a tanuló pl. a közlekedési szabályokat jól elmondta, a közlekedést jelző táblákat is felismerte, gyakorlatban is jól alkalmazta, s addig noszogatjuk, míg az elméleti és a gyakorlati ismeretét egy gyengébb jeggyel értékeljük. Ugyanakkor helytelen, ha egy-egy kérdésre adott válasz alapján osztogatjuk az ötösöket.

Nagyon lényeges, hogy a tanulók különböző feladatokat, különböző szituációkban oldjanak meg. Kapjanak értékelésre alkalmas kérdéseket, feladatokat a munkafüzeti ábrák, rajzok, szöveges tudnivalók, táblai rajzos vázlatok, szöveges összefüggések elmondatását.

Ténylegesen kézzelfogható tárgyakról mondjanak el minden tudnivalót logikus sorrendben. Hol, mit, kik, miből, hogyan termelnek. (Kisüzem — Gyár?) Mi volt? Mit csináltunk? Mi lett? Milyen változás történt a kísérlet során? (Az élettelen természetből.) A tanult növény, vagy állat leírása (részei), termelési, tenyésztési munkálatai (szerszámok, gépek stb.), hogyan hasznosítják, mire használják? (Az élő természetből.) stb. . . . A tanulók mindegyike nem rendelkezik egyforma képességekkel, s ezért segíteni kell a gyengébb tanulóknak. Az óráközi ellenőrzésre szánt ismeret egyeseknél csak az otthoni megerősítés után válik ellenőrzésre éretnek.

Az adott feleletek, feladatmegoldások után a tanulóinknak adjunk alkalmat önellenőrzésre, hibaelemzésre, önértékelésre, — esetenként osztályellenőrzésre, közös értékelésre is. Következetes munkával komoly értékítélettel rendelkező kis tanulóközösséget hozhatunk létre.

Amint említettem a környezetismereti tárgy tanításának kezdeti időszakában igen problematikus volt a tanulók osztályozásának formája. Sok nevelő nem látta konkrétan az ellenőrzés-értékelés és osztályozás helyét, szerepét sem. Ez részben abból a helyzetből is adódott, hogy nem volt összefüggő szöveges tanulásra szánt anyag. Nem forrt még ki a tantervi feladat megvalósításának módja, követelményrendszere és az ellenőrzés-értékelés-osztályozás kérdése sem tudatosodott. Márpedig csak azt és annyit követelhetünk, mint amennyit megtanítottunk. A feladatok és a követelmények mielőbb rákényszerítették nevelőinket az ezekkel kapcsolatos tanítói felelős teendőkre is. Nagy előrehaladást jelentett és a tárgy létjogosultságát is erősítette az új 3–4. osztályos munkafüzetek szerkezeti felépítése is. A témánkénti anyagfeldolgozás „szintetizálás”, mintegy makróstruktúra oktatási folyamatában láncszerűen egymásra épülő óramodellek feldolgozása során alkalmazhatja az ellenőrzés-értékelés, osztályozás színes, változatos formáját, jól szolgálja az ismeretek

és gyakorlatok folyamatos tudásszintmérését is. Vajon a munkafüzet hogyan és mi-
ben segíti az oktató-nevelői munkát, az ellenőrzést, értékelést, az osztályozást? A szak-
tárgyi ismeretek tanulását szöveges tudnivalókkal, összefoglalásokkal, tudáspróbák-
kal segíti abban az esetben, ha teljes értékű tanítás, anyagfeldolgozás előzte meg
a házi feladatok kiadását. Szükséges a munkafüzet eredményes használatához annak
teljes ismerete. Tudni kell, hogy az egyes anyagrészekből mit és hogyan tanítunk,
látni kell, hogy hogyan válhat egy kérdés, egy kép, egy diafilm, egy tárgy, egy
kísérlet vagy egy rajzos vázlat az ismeretek elsajátításának, az ellenőrzésnek ré-
szévé. El kell sajátítani az értelmes tanulás technikáját, a kérdések formájában
megtanult ismeretek önálló megfogalmaztatását. Az utóbbiakat nagyszerűen szolgál-
ják a tudáspróbák, feladatlapok feladatainak megválaszolása, melyek különböző
órákon, ill. órán belül történhetnek.

Tudvalevő, hogy az iskolában tanult elméleti és gyakorlati ismeretanyag folya-
matos ellenőrzésében a szülői háznak megerősítőnek kell lennie. Sajnos a szülők
egy része az iskolában tanultaknak az otthoni ellenőrzésével nem igen törődik, hiány-
zik a szülői ház és az iskola kapcsolatának folyamatossága. Ez az igény: sajnos,
ahogy említettem, csak az osztályozás időszakában nyer megerősítést. A másik eset-
ben pedig túlzott az otthoni segítség, sok esetben nem is tudja a tanító, hogy a
mama, vagy a nagypapa írásbeli munkáját értékeli-e?

A kisgyermek teljesítményét, bármilyen feladatteljesítés is legyen, ellenőriznünk,
értékelnünk kell. Csak az a feladat remélhet teljesítést, amely következetes ellen-
őrzéssel, értékeléssel párosul. A kiadott feladatok értékelésének elmulasztása, éppen
úgy mint a feladatok nem ellenőrzése nem ambicionálja a tanulót a feladatok, isme-
retetek alapos elsajátítására. A tanulói jó megoldások, sikerélményt és újabb ered-
mény elérésének vágyát keltik a tanulóban.

Nézzük meg milyen helyet foglal el az ellenőrzés-értékelés-osztályozás a kör-
nyezetismereti oktatás rendszerében?

A KÖRNYEZETISMERET OKTATÓ-NEVELŐI TEVÉKENYSÉGÉNEK RENDSZERE, CÉLJA, FELADATA

A közös és önálló	megfigyelések alapján ismeretek kialakítása, azok gyakorlati alkalmazása	}	közben nevelési feladatok megvalósítása a te- vékenységi formák szerint
-------------------	--	---	---

Ezek elérése érdekében az *értelmi erők folyamatos fej-*
lesztése:

- a megfigyelőképesség,
- emlékezet,
- gondolkodóképesség,
- (önállóságra nevelés)
- beszédképesség,
- kifejezőképesség,
- képzeleterő.

A TANTERVI ANYAG FELDOLGOZÁSÁNAK ÚTJA, MÓDJA EGY TÉMÁN BELÜL

Tényanyaggyűjtő (séta, kirándulási) órákon.
Feldolgozó órákon (kísérletek, tv-ós adások).
Gyakorlati órákon.
Témazáró összefoglaló órákon.
Ellenőrző órákon.

A tanítás-tanulás formái: *frontális,*
csoportos, egyéni munkával.

A CÉL ÉS FELADATNAK MEGFELELŐ KÖVETELMÉNYRENDSZER

a végzett <i>megfigyelések</i>	} ellenőrzése értékelése osztályozása
a tanult <i>ismeretek</i>	
az elsajátított <i>gyakorlatok</i>	

Az ellenőrzés—értékelés—osztályozás szempontjai:

	Megfigyelések	Szóbeli —	Írásbeli	Gyakorlat	
N É V:	közös és önálló	összefüggő feleletek, az órán való szereplések	Munkafüzeti feladatok, tudáspróba, feladatlap	gyak. munkák önálló feladatok, gyűjtőmunkák, csop. foglalk.	Osztályzat

Milyen alkalmak, lehetőségek kínálkoznak a környezetismereti órákon ellenőrzésre, értékelésre?

A *tényanyaggyűjtő séta, kirándulási órát* a kiadott házi feladatok ellenőrzésével kezdhetjük. A gyűjtő, megfigyelő munka közben mód van aktualizálásra, a korábban tanult ismeretek (tájékozódási térképismeret) ellenőrzésére, az óra végén pedig a látottak szóbeli, írásbeli számonkérésére.

A *feldolgozó órákat* a megfigyelték (közös-önálló), a szóbeli szöveges tudni-valók, az írásbeli feladatok, feladatlapos ellenőrzéssel, értékeléssel is kezdhetjük. Számonkérhetjük a tanult gyakorlatokat, a gyűjtőmunkát is.

Az új anyag feldolgozása közben a korábban tanult ismereteket (logikai rögzítés) is ellenőrizhetjük, sőt pl. egy kísérleti anyagrészt feldolgozása után azonnal informálódhatunk az elsajátítás hatásfokáról tudóspróbákkal.

Az anyag feldolgozásáról, a megértésről, az alkalmazás, a rögzítés alkalmával feladatlapokkal is meggyőződhetünk, pl. tv-és adás után, vagy a csoportfoglalkozás értékelése során.

A házi feladatok kiadásával nemcsak az ellenőrzés lehetőségeit, hanem a következő óra anyagának feldolgozását is előkészítjük.

A *gyakorlati órán* a gyakorlat menetének, sorrendiségének megértését a gyakorlat elmondásával és bemutatásával ellenőrizhetjük, értékelhetjük.

A *témazáró összefoglaló órán* pedig a megfigyelték, az elméleti, gyakorlati ismeretek, kísérletek kombinálásával tervezhetjük, szervezhetjük, változatosá tehetjük az ellenőrzést, értékelést.

ÖSSZEFOGLALÁS

Szoktassuk meg a rendszeres munkát tanulóinkkal. Tanulják meg a követelményekhez való alkalmazkodást, a nevelő mértékrendszerét, azt, hogy a kiadott feladatokról, munkákról be kell számolni. Ismerje meg a tanuló ön-önmagát, értékét. Mindez hasson vissza a tanító munkavégzésére is, a helyes tanulói tudásfok mérésére, az értékelés kötelezettségérzetének fejlesztésére, határozott állásfoglalásra. Az ellenőrzés-értékelés-osztályozás nem választható el az oktatás folyamatától, nem válhat öncélúvá, annak szerves része, folyamatos tevékenység. Valamennyi óramodellbe betervezhető, az óra bármely részébe, fázisába, változatos formában, a kiránduláson, vagy a kirándulást követő órákon, a témazáró összefoglaló órákig, ill. a teljes ellenőrzésre szánt órán.

Az órák elején vagy az óra végén, a korábban, vagy az újonnan megtanított anyagrészt megértésének ellenőrzésével (tudáspróbával, feladatlappal). Ellenőrizzük a megfigyelt, a tanult, megírt, gyűjtött, gyakorolt, vagy a kiadott önálló feladatlapokat.

Differenciáltan, sokféle információ alapján értékeljünk. Ellenőrizni, értékelni szükséges a tanítási órán tanúsított közreműködést, de a tanórán kívüli feladatokat, tevékenységeket is. Ne a jegyért, hanem a több tudásért való törekvés legyen az osztályozásban az elsődleges szempont. Így lesz a jó jegy a tudás, a teljesítmény igazi értékjelzője.

A Művelődésügyi Minisztérium 26 278/72/IV. számú „A művelődésügyi miniszter levele az első osztályosok tanévvesztésének csökkentéséről” szóló körlevelében az alábbi idevágó, figyelemre méltó sorokat találjuk: „Nagy gondunk, hogy tulajdonképpen már az általános iskolában megkezdődik a tanulók szelektálása. Ennek ijesztő eszköze az osztályozás sokszor öncélú, s még gyakrabban más vonatkozásában is torz alkalmazása.”

„Itt jelentem be, hogy még ennek a tanévnek a befejezése előtt a minisztérium rendeletet ad ki, amely szerint az első osztályban *környezetismeretből*, gyakorlati foglalkozásból, ének-zenéből, testnevelésből az év végi bizonyítványban adott esetleges elégtelen osztályzatot a *második osztályba lépés szempontjából nem szabad figyelembe venni*.

Nem az a jó tanító, aki az első osztályban osztogatott elégtelenekkel akarja megalapozni az általános iskolai tanulás „komolyságát”. Azok a jó tanítók — és mondjuk meg tisztelettel, elismeréssel, ők vannak túlnyomó többségben —, akik az első osztályban meg tudják kedveltetni az iskolát és a tanulást, meleg emberségükkel és jó pedagógiai módszereikkel, az egyes tanulók képességeihez mért törekvések és eredmények figyelmes honorálásával, a szorongás nélküli osztálylétkör kialakításával . . .”

IRODALOM

Pedagógia. Tankönyvkiadó, Budapest 1971. 461—468. l.

Ellenőrzés—értékelés—osztályozás. A közoktatási és szakoktatási főosztály közleménye. Köznevelés 1971. 17—18. szám 25—28. l.

A művelődésügyi miniszter levele az első osztályosok tanévvesztésének csökkentéséről. Művelődésügyi Minisztérium 26.278/72/IV. sz. kiadványa.

HOFFMANN OTTÓ,
Pécs. Tanárképző Főiskola

Az elbeszélő fogalmazás tanítása

Az *elbeszélő fogalmazásban* a tanuló eseményt (történet) vagy összefüggő eseménysort mond el, miközben leírja a színhelyet, beszélgeti és jellemzi a szereplőket. Ehhez a „novellaszerű” szintézishez azonban csak évek fokozatos munkájával jut el a 7—8. osztályban.